До разової спеціалізованої вченої ради
Державного університету «Житомирська політехніка»

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора економічних наук, професора
ВАСИЛІШИНА Станіслава Ігоровича
на дисертаційну роботу
ФЕДОРОВОЇ Ольги Сергіївни
«Розвиток наративної компоненти звітності зі сталого розвитку»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 071 Облік і оподаткування

1. Актуальність дисертаційного дослідження та його зв'язок із науковими програмами, планами, темами.

Зростання глобального попиту на прозору нефінансову інформацію та поширення ESG-практик підвищує значущість звітності із сталого розвитку як інструменту підвищення конкурентоспроможності підприємств і доступу до міжнародних ринків та фінансових ресурсів. Із прийняттям у 2024 р. Стратегії запровадження звітності із сталого розвитку, суттєво унормовуються напрями формування та реалізації державної політики у сфері звітування із сталого розвитку підприємств на основі єдиних методологічних засад, прийнятих у державах - членах ЄС. Відтак, для українських реалій актуальність розбудови наукового та практичного забезпечення звітності із сталого розвитку зумовлена необхідністю гармонізації національних підходів із Європейськими стандартами звітності щодо сталого розвитку (ESRS).

Зростання вимог до прозорості та підзвітності бізнесів перед широким колом стейкголдерів посилює вимоги до наративної компоненти звітів, яка відіграє

вирішальну роль у поясненні корпоративних стратегій сталого розвитку, істотних впливів, бізнес-моделей, особливостей побудови системи управління, взаємодії з громадами, ризиків й можливостей тощо. Порівняно із кількісними показниками, саме інформація наративної складової звітності дає уявлення користувачам щодо взаємозв`язку між результатами діяльності бізнесу, параметрами сталого розвитку та прийняттям управлінських рішень.

Опираючись на ці позиції, тема дисертаційної роботи Федорової О.С. є актуальною та важливою для забезпечення сталого розвитку українського бізнесу в умовах євроінтеграції.

Дисертаційна робота Федорової О.С. є складовою частиною плану науково-дослідних робіт Державного університету «Житомирська політехніка» за держбюджетною темою «Розробка механізму сталого розвитку економічних систем в умовах воєнних дій та післявоєнного відновлення економіки»; НДР «Досвід імплементації Директиви CSRD в Європейському Союзі: формування звітності зі сталого розвитку та можливості її адаптації в Україні».

2. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні

На підставі детального вивчення змісту дисертаційної роботи, можна констатувати, що здобувачка Федорова О.С. вирішила поставлені завдання та досягнула визначеної мети. Найважливіші результати її дослідження достатньою мірою є обґрунтованими. Здобувачка правильно визначила мету і логічно побудувала завдання дослідження, обґрунтувала теоретичні, методологічні й організаційні підходи щодо їх виконання, розробила та апробувала відповідні пропозиції, що у своїй комплексності є авторським способом нового розв'язання важливого й актуального науково-прикладного завдання у сфері формування

наративної компоненти звітності зі сталого розвитку.

Результативність проведених досліджень обумовлена логікою побудови структури дисертаційної роботи, сприяє обґрунтуванню концептуальних засад та розробленню методичного інструментарію формування наративної компоненти звітності зі сталого розвитку.

У першому розділі дисертації Федорова О.С. визначила теоретичні засади формування наративної компоненти звітності зі сталого розвитку. У цьому контексті авторкою досліджено історію виникнення та формування концепції звітності зі сталого розвитку, систематизовано етапи її регуляторного становлення (с. 23-37). Також здобувачка узагальнила міждисциплінарне тлумачення поняття «наратив» та адаптувала категоріальний апарат наратології до сфери звітності зі сталого розвитку (с. 37-49); оцінила сучасний стан наукових досліджень з проблематики звітності зі сталого розвитку та наративної компоненти на основі бібліометричного аналізу (с. 50-65); дослідила вплив облікових теорій на формування звітності зі сталого розвитку (с. 65-80).

Методологічні засади формування наративної компоненти звітності зі сталого розвитку означено здобувачкою у другому розділі дисертаційної роботи. Зокрема, авторкою визначено сутність та обґрунтовано концептуальну модель формування та використання наративної компоненти звітності зі сталого розвитку (с. 84-100); удосконалено та узагальнено класифікацію наративної компоненти звітності зі сталого розвитку (с. 100-126); визначено аналітико-методологічне забезпечення залучення стейкголдерів у систему звітності зі сталого розвитку (с. 126-156).

Аналітичне забезпечення дослідження наративних розкриттів у звітності зі сталого розвитку, яким присвячений третій розділ дисертаційної роботи, здобувачка розкриває через систематизацію методів аналізу наративної компоненти звітності зі сталого розвитку (с. 161-182); емпіричне дослідження рівня цифровізації аграрних підприємств на основі текстового аналізу наративної компоненти звітності зі

сталого розвитку (с. 183-208).

Висновки та пропозиції, які подані у дисертаційній роботі є достатньо обґрунтованими і підтверджуються результатами апробації основних положень дослідження. Достовірність викладених наукових положень, висновків та рекомендацій підтверджується застосуванням широкого діапазону методів, зокрема аналізу та синтезу, узагальнення та наукової абстракції, бібліометричного аналізу, групування, класифікації, структурно-логічного узагальнення, порівняльного контент-аналізу звітів, адаптованої моделі аналізу заінтересованих сторін Менделоу, регресійного аналізу з використанням методу найменших квадратів. Водночас обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні, посилюється реальним використанням широкої інформаційної бази даних за темою дисертаційної роботи.

3. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні.

До найбільш важливих наукових положень, висновків і рекомендацій, які відзначаються новизною, науковою і практичною цінністю, на погляд опонента, слід віднести такі:

- вперше розроблено тривимірну «Модель куба», що забезпечує визначення місця різних видів звітності у корпоративній системі розкриття інформації за різними видами критеріїв (с. 46-49);
- вперше розроблено методику ідентифікації та збору інформації, взаємодії зі стейкголдерами підприємства, що складається з п'яти послідовних етапів і реалізується через чотири стандартизовані форми документування та передбачає три рівні автоматизації (с. 148-156);

– удосконалено понятійно-категорійний-апарат бухгалтерського обліку на основі використання положень наратологічної теорії шляхом обґрунтування понять наратора (підприємство-автор), реципієнта (користувач звітності), наратеми (змістові одиниці розкриття), фабули (хронологічний виклад подій діяльності) та фокалізації (рівень деталізації розкриття) (с. 43-46);

– удосконалено концептуальну модель формування та використання наративної компоненти звітності зі сталого розвитку, яка структурує процес звітування через фактори впливу, механізми регламентації, контекстуальний вплив, комунікації та методологічне забезпечення (с. 86-89);

– набули подальшого розвитку періодизація розвитку звітності зі сталого розвитку та систематизація її регуляторного забезпечення (с. 28-34); дослідження сучасного стану наукового дискурсу щодо звітності зі сталого розвитку на основі комплексного бібліометричного аналізу публікацій з наукометричних баз Scopus та Web of Science, а також на основі кластеризації дисертаційних досліджень з обліку (с. 50-65); систематизація теоретичних засад щодо формування і використання звітності зі сталого розвитку шляхом класифікації основних облікових теорій та розкриття ролі кожної з них (с. 67-70); класифікація наративної компоненти звітності зі сталого розвитку, що забезпечує її комплексну багатовимірну оцінку, а також систематизація форми подання наративної компоненти за типами та за технікою поєднання цих типів (с. 102-126); застосування словникового методу текстового аналізу наративної компоненти звітності зі сталого розвитку для вимірювання рівня цифрової трансформації підприємств (с. 188-208).

Наведені у дисертаційній роботі обґрунтування положень наукової новизни, авторські публікації, практичні впровадження підтверджують відповідність висновків та результатів дослідження. Усе описане вище дає підстави для загальної позитивної оцінки щодо змістовності винесених на захист елементів наукової новизни дисертації Федорової О.С.; вагомості наведеного у дисертаційній роботі

доробку в контексті його майбутнього використання; достатності науково-прикладної суті здобутків здобувачки заради досягнення визначеної мети і сформульованих у дослідженні завдань.

4. Наукове значення та практична цінність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні.

Наукове значення положень, висновків і рекомендацій за результатами дисертаційного дослідження Федорової О.С. полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні та розробці методичного інструментарію формування наративної компоненти звітності зі сталого розвитку, яке сприяє підвищенню якості, повноти, прозорості, порівнянності та достовірності розкриття інформації про екологічні, соціальні й управлінські аспекти діяльності підприємств, забезпеченню змістовної узгодженості кількісних і якісних показників, посиленню інформаційного взаємозв'язку між стратегією підприємства, ризиками, можливостями та результатами його діяльності.

Значущість та практична цінність результатів наукового дослідження Федорової О.С. підтверджується схвальними відгуками та впровадженням у діяльність ГС «Асоціація професіоналів довкілля» PAEW, де впроваджено аналітичний інструментарій оцінювання взаємозв'язку між рівнем залучення стейкголдерів та якістю розкриття інформації (довідка від 01.05.2026 р.); ТОВ «Офіс сталих рішень», де використана класифікація наративної компоненти звітності зі сталого розвитку (довідка від 01.05.2026 р.); ПП «Аудиторська компанія «Зовнішфінаудит», де впроваджено «Модель куба» корпоративного звітування та матриця класифікації звітності (довідка від 02.04.2026 р.); ТОВ «ЕКО-МБ», де апробовано концептуальну модель формування наративної компоненти звітності та термінологічний апарат стандартів ESRS (довідка від 01.05.2026 р.). Положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Державного

університету «Житомирська політехніка» під час проєктування навчальних дисциплін «Соціальна відповідальність», «Інтегрована звітність» та «Сталий розвиток, професійна етика та безпека праці облікових працівників» (довідка від 23.09.2026 р.).

5. Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, опублікованих у наукових працях, що зараховані за темою дисертаційного дослідження.

Основні положення дисертаційної роботи знайшли відображення у 19 наукових працях, з яких: 1 стаття, 1 монографія та 1 теза у виданнях, включених до наукометричних баз даних Scopus та Web of Science; 7 статей у наукових фахових виданнях України категорії «Б»; 9 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Зміст публікацій повною мірою відповідає змісту дисертаційної роботи здобувачки Федорової О.С.

6. Структура, стиль та мова дисертаційного дослідження.

Структура дисертації є логічною, цілісною та відповідає поставленій меті й завданням дослідження. Послідовність викладення матеріалу забезпечує системне розкриття теоретичних, методологічних і прикладних аспектів формування наративної компоненти звітності зі сталого розвитку, а зміст розділів характеризується внутрішньою узгодженістю та взаємозв'язком.

Стиль викладення матеріалу відповідає вимогам до наукових праць, відзначається аргументованістю, логічністю та належним рівнем наукової доказовості. Мова дисертації є грамотною, професійною, з коректним використанням сучасного фахового понятійно-категоріального апарату предметної області спеціальності «Облік і оподаткування», що сприяє чіткому сприйняттю отриманих автором результатів.

7. Дотримання норм академічної доброчесності у дисертаційному дослідженні.

Проведеним ретельним вивченням дисертаційної роботи, а також опрацюванням наукових публікацій, у яких висвітлені основні результати дослідження Федорової О.С. не встановлено порушень академічної доброчесності. Представлена дисертаційна робота є самостійною й оригінальною працею. Теоретичні положення та розробки в межах дослідження, зокрема, ті, що характеризують його наукову новизну та практичне значення результатів, отримані авторкою особисто. Посилання на інформаційні та літературні джерела, що наводяться у дисертації, оформлені належним чином.

8. Дискусійні положення дисертаційного дослідження.

1. Під час характеристики етапів регулювання звітності зі сталого розвитку (табл. 1.1, с. 33), дисертантка відносить 2000-2009 рр. до періоду «зародження звітування», а 2014 р.-дотепер – до періоду «розвитку стандартизації». На нашу думку, такий підхід потребує додаткової аргументації в частині визначення критеріїв виокремлення окремих етапів та встановлення їх хронологічних меж. Зокрема, зародження звітності зі сталого розвитку відбувалося раніше 2000 р., а період від 2014 р. охоплює суттєво відмінні за змістом процеси інституціоналізації, нормативного регулювання та уніфікації звітності зі сталого розвитку, що, на нашу думку, вимагає поділу на додаткові періоди.

2. Заслуговує на позитивну оцінку запропонована автором класифікація наративної компоненти звітності зі сталого розвитку (рис. 2.5, с. 103). Водночас, на думку опонента, потребує додаткового обгрунтування виокремлення графіко-аналітичної, інфографічної та фотографічної форм подання інформації, які за своєю природою можуть виконувати функцію допоміжної візуалізації, не набуваючи при цьому наративного змісту. Поруч із цим, доцільно було б конкретизувати критерії

розмежування запропонованих видів наративної компоненти.

3. Запропонована авторкою модель взаємозв'язків підприємства та стейкголдерів у системі звітності зі сталого розвитку (с. 129) є значущою з позицій поєднання двох вимірів, що дозволяє сформувати взаємозалежності підприємства та його стейкголдерів, де кожен суб'єкт одночасно є джерелом впливу та об'єктом зворотного впливу. Водночас розмежування заінтересованих сторін, на які здійснюється вплив, і користувачів звітності не повною мірою враховує можливість одночасної належності окремих суб`єктів до обох груп.

4. Позитивно оцінюючи емпіричне дослідження рівня цифровізації аграрних підприємств, яке авторка провела через текстовий аналіз наративної компоненти звітів зі сталого розвитку (підрозділ 3.2, с. 183-208), на думку опонента, деякі моменти у запропонованому методичному підході потребують детальнішого обґрунтування. Зокрема, потребує деталізація використання частоти згадування ключових слів про технології Індустрії 4.0 як показника реального рівня цифрової трансформації. Адже те, як часто компанії звітують про ці технології в текстах, не завжди прямо відображає реальні масштаби їхнього впровадження. Водночас, доцільно додатково пояснити необхідність включення певних технологічних категорій до панелі ключових слів (табл. 3.2, с. 191), оскільки їхня релевантність саме для аграрного сектору потребує додаткових аргументів.

5. Робота має окремі стилістичні та редакційні неточності.

Проте зазначені положення мають характер наукової дискусії та не применшують загальну позитивну оцінку дисертації Федорової О.С.

9. Загальний висновок щодо дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота Федорової Ольги Сергіївни є кваліфікаційною науковою працею, яку виконано самостійно на актуальну тему і яка присвячена вирішенню важливого науково-прикладного завдання – удосконалення концептуальних засад та

методичного інструментарію формування наративної компоненти звітності зі сталого розвитку. Дисертація має завершений характер, відзначається науковою новизною і практичною спрямованістю. Тема дисертації відповідає спеціальності 071 Облік і оподаткування. Основні результати дослідження з достатньою повнотою відображено в опублікованих авторкою працях.

Ураховуючи актуальність, наукову новизну, а також важливість та достовірність одержаних наукових результатів, дисертаційна робота Федорової Ольги Сергіївни на тему: «Розвиток наративної компоненти звітності зі сталого розвитку» є завершеним самостійним науковим дослідженням та відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 07 Управління та адміністрування зі спеціальності 071 Облік і оподаткування.

Офіційний опонент:
доктор економічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу обліку
та оподаткування Національного наукового
центру «Інститут аграрної економіки» **Станіслав ВАСИЛІШИН**

Підпис офіційного опонента засвідчую:
доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН,
учений секретар Національного
наукового центру «Інститут
аграрної економіки» **Олександр ШПИКУЛЯК**